

VEENLANDSCHAPPEN

Veen is een bruinzwarte substantie die bestaat uit een opeenhoping van afgestorven plantenresten in een waterrijk milieu. Bij gebrek aan zuurstof en rottingsbacteriën ontstaan in moerasgebieden optimale condities voor het opeenhopen van organisch materiaal.

Verspreid in West- en Noord-Nederland (in delen van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Overijssel, Friesland en Groningen) liggen laagveengebieden en plaatselijk op de hoge zandgronden (Oost-Groningen, Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Limburg) vinden we hoogveenlandschappen.

LAAGVEENLANDSCHAP

Veeenvorming in laagveengebieden is een gevolg van de zeespiegelstijging na de laatste ijstijd.

Er werd steeds meer zand op de kust afgezet, waardoor er strandwallen ontstonden. Achter de strandwallen begon zich in een slecht ontwaterd milieu veen te vormen. In laagveengebieden komt grondwater aan het oppervlak (kwel), dat de moerassige omstandigheden creëert die nodig zijn voor veenvorming. Grondwater bevat relatief veel voedingsstoffen en laagveenmoerassen herbergen daarom diverse plantengemeenschappen.

De meeste Nederlandse laagveenmoerassen groeiden gestaag door tot aan de middeleeuwen. Er konden zich veenpakketten tot tien meter dikte vormen. Uitzonderingen waren Zeeland en het Waddengebied, waar de zee als natuurlijke factor domineerde. Daar is bijna al het veen weggeslagen bij overstromingen, terwijl er door de zee een laag klei op de resterende veenlagen is afgezet.

Rond 1000 na Christus begonnen de bewoners van ons land grote stukken laagveen te ontginnen ten behoeve van akkerbouw en veeteelt. Door de opkomst van de steden was er een groeiende behoefte aan groente, melk en vlees, en daarmee ook aan landbouwgrond. Er werden sloten gegraven om het veen te ontwateren. Het zure water, een efficiënt conserveringsmiddel dat het veen eeuwen goed had gehouden, vloeide weg met als gevolg dat het veen begon te oxideren (= rotten) en ging inklinken. Was het land eerst geschikt voor akkerbouw, het werd door daling steeds vochtiger en op den duur was het alleen nog maar geschikt als grasland voor vee. De weiden werden uiteindelijk ook te nat om te kunnen gebruiken. Er werden dijken aangelegd en het overtollige water werd afgevoerd naar zogenaamde boezems, maar ook dit bleek slechts een tijdelijke oplossing. Toen de veengebieden lager kwamen te liggen dan de boezems, kon het water niet meer afgevoerd worden en moest er iets anders bedacht worden. Rond 1400 diende het antwoord zich aan: windmolens. Hiermee kon het water omhoog worden gepompt en alsnog in de boezems geloosd worden.

In laagveengebieden ontstonden weg- en dijkdorpen langs wegen en dijken die als ontginningsbasis fungeerden, met langwerpige percelen (strokenverkaveling).

In de 16e eeuw steeg de vraag naar alternatieven voor hout sterk om de groeiende steden van brandstof te voorzien. De turfwinning werd grootschaliger en steeds grotere stukken veen verdwenen. Bij turfwinning in laagveengebieden werd het natte veen met baggerbeugels van onder het wateroppervlak weggebaggerd: het **slagturven**.

Het weggebaggerde veen werd op uitgespaarde stroken land (**legakkers of zetwallen**) te drogen gelegd en tot turven versneden. Nadat de hele veenlaag was weggebaggerd, bleven er langgerekte plassen (**petgaten of trekgaten**) achter, die verder waardeloos waren. De petgaten werden daarbij steeds groter en de legakkers steeds smaller. Als de wind vat kreeg op de petgaten konden de legakkers helemaal wegspoelen, zodat steeds uitgebreidere **verveningsplassen***) ontstonden.

In de loop der tijd is een aantal verveningsplassen drooggemaakt en ingepolderd, waarbij de oude zeeklei op de bodem aan het daglicht kwam. Karakteristiek voor deze droogmakerijen zijn de oude ontginningsbases die als hoge langgerekte eenheden in de droogmakerijen zijn blijven bestaan.

Daar waar op de bodem een afsluitende mariene kleilaag ontbreekt en het restveen direct op de pleistocene zandondergrond ligt, had droogmaking geen zin. Vanwege de sterke kwel konden deze plassen (o.a. de Loosdrechtse- en Vinkeveense Plassen) niet worden drooggemalen.

De laagveengebieden die nog over zijn, worden tegenwoordig (net als in de middeleeuwen) vooral als wei- en hooiland gebruikt omdat ze te vochtig zijn voor ander gebruik.

*) Behoudens uitzonderingen wordt het woord 'plas' gebruikt voor een gegraven water, terwijl het woord 'meer' duidt op een natuurlijk water.

Hieronder is te zien hoe laagveen nat werd gewonnen. Op de voorgrond het baggeren, staand aan de oever, maar ook wel op een plank tussen boot en wal, of op de voorplecht. Zwaar werk waarbij men soms zelfs wel tot 5 meter diep ging. Rechts is zichtbaar hoe de uitgespreide baggerspecie door iemand met een soort ski-uitrusting wordt aangetrapt en verdicht. Midden achter wordt de ingedroogde bagger tot turf gestoken en op stapels te drogen gelegd. Links achter staat een turfschuur, waar de gedroogde turf wordt opgeslagen tot aan het transport per schip.

TURF BAGGEREN

Bron: <http://cvandersman.nl/geneaweb2/Algemene%20Info/Veen.htm>

HOOGVEENLANDSCHAP

Het ontstaan van hoogveengebieden verliep anders dan het ontstaan van laagveengebieden. Hoogveenmoerassen zijn voor hun watervoorziening vrijwel helemaal afhankelijk van regenwater, dat zeer arm is aan voedingsstoffen. Veenvorming op de hogere zandgronden kon alleen op gang komen als er regenwater vastgehouden kon worden. Dat gebeurde onder andere op keilemlagen in Noordoost-Nederland en op leemlagen in Zuidoost-Nederland. In deze omstandigheden groeide vooral veenmos.

Ook de hoogvenen werden ontwaterd met sloten, waarna het veen 'in den droge' kon worden afgegraven: het **turf-steken**. Er ontstonden langgerekte dorpen langs kanalen (kanaaldorpen) doordat de eerste bewoners vanuit de wegen langs het kanaal het veen begonnen af te graven.

De veengebieden op de hogere zandgronden zijn op grote schaal ontgonnen vanaf de tweede helft van de 19e eeuw. Dat heeft grote open landschappen met eindeloze kaarsrechte vaarten opgeleverd. Nadat het hoogveen was afgegraven, werd het onderliggende dekzand vermengd met de bovenste laag van het veen die niet geschikt was als brandstof. De zo ontstane **veenkoloniale grond** (de term dalgrond wordt ook veel gebruikt, maar strikt genomen is dit de vrijgekomen zandondergrond) werd o.a. gebruikt voor akkerbouw.

TURF STEKEN

Bron: <http://cvandersman.nl/geneaweb2/Algemene%20Info/Veen.htm>